

מבעל דף היומי בעיון

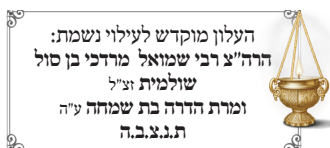
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבן חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

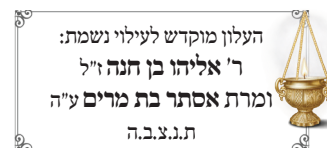
יום א' י' תמוז - שבת ט"ז תמוז תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדורה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מסכת עבודה זרה י"ח-כ"ד

בס"ד שבוע פרשת בלק

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

דף י"ח ע"א

דאמר רבי יוחנן פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי, אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה בפסיעותיה. והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב עון עקבי יסבני, עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסובין לו ליום הדין.

ראה בענין זה את לשונו הזהב של רבינו הרמח"ל שכתב [מסילת ישרים פרק ט"ז], אמנם, מה שצריך לאדם יותר עיון ומלאכה רבה, הוא תערוכת האיסור, דהיינו, שלפעמים האדם הולך ועושה מצוה לשמה ממש, שכך גזר אבינו שבשמים, אמנם לא יחדל מלשתף עמה איזה פניה אחרת, או שישבחוהו בני האדם או שיקבל שכר במעשהו. ולפעמים, אפילו אם לא יהיה מתכון ממש לשישבחוהו, בשמחה לבו על השבח ירבה לדקדק יותר, כעין מעשה של בתו של רבי חנינא בן תרדיון שהיתה פוסעת פסיעות יפות, וכיון ששמעה שאומרים כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה יותר. הרי התוספת הזה נולד מכח השבח ששיבחוהו:

ואמנם אף על פי שאיסור כזה בטל במיעוטו, על כל פנים, המעשה שתערוכת כזה בתוכו טהור לגמרי איננו, כי הנה כשם שאין עולה על גבי המזבח שלמטה אלא סולת נקיה מנופה בשלש עשרה נפה שכבר טהור לגמרי מכל סיג, כך אי אפשר לעלות על רצון מזבחו העליון להיות מעבודת האל השלמה והמובחרת, אלא המובחר שבמעשים, הטהור מכל מיני סיג. ואינני אומר שמה שהוא זולת זה יהיה נדחה לגמרי, כי הרי הקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה ומשלם שכר המעשים לפי מה שהם. אמנם, על העבודה התמימה אני מדבר הראויה לכל אוהבי ה' באמת, שלא יקרא בזה השם אלא העבודה הטהורה לגמרי, שלא תהיה הפניה בה

אלא לשם יתברך ולא לזולתו. וכל מה שיתרחק מן המדרגה הזאת, כפי הרבות רחוקו כן ירבה החסרון בה:

הוא מה שדוד המלך עליו השלום אומר (תהלים עג) מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ. ואמר כמו כן (שם קיט) צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה, כי באמת העבודה האמתית צריכה להיות צרופה הרבה יותר מן הזהב ומן הכסף, והוא מה שנאמר על התורה (שם יב) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים. ומי שהוא עובד ה' באמת, לא יסתפק בזה במעט ולא יתרצה לקחת כסף מעורב בסיגים ובדילים, דהיינו, עבודה מעורבת בפניות לא טובות, אלא הזך והטהור כראוי, ואז יקרא עושה מצוה כמאמרה, שעליו אמרו ז"ל (שבת סג) כל העושה מצוה כמאמרה אין מברשין אותו בשורות רעות, וכן אמרו ז"ל (נדרים סב) עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמן. והוא מה שבוחרים אותם שהם עובדי ה' בלב שלם. כי מי שלא נתדבק עמו יתברך באהבה אמיתית, צירוף העבודה הזאת תהיה לו לטורח ולמשא גדול, כי יאמר, מי יוכל לעמוד בזה, ואנחנו בני חומר ילודי אשה אי אפשר להגיע אל הזיקוק והצירוף הזה. אמנם אוהבי ה' וחפצי עבודתו, הנה שמח לבם להראות אמונת אהבתם לפניו יתברך ולהתעצם בצירופם וטהרתם, הוא מה שסיים דוד עצמו באמרו, ועבדך אהבה:

והנה באמת זהו המבחן שבו נבחנים ונבדלים עובדי ה' עצמם במדרגתם, כי מי שיודע לטהר לבו יותר, הוא המתקרב יותר והאהוב יותר אצלו יתברך. הם המה הראשונים אשר בארץ המה, אשר גברו ונצחו בדבר הזה, האבות ושאר הרועים אשר טהרו לבם לפניו. הוא מה שדוד מזהיר את שלמה בנו (דברי הימים א כח) כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין. וכן אמרו ז"ל (סנהדרין קו) רחמנא לבא בעי, כי אין די לאדון ברוך

כולל ומכון ראש פינה:

הוא במעשים לבדם שיהיו מעשי מצוה, אלא העיקר לפניו שהלב יהיה טהור לכוין בה לעבודה אמיתית:

ומזה תבין את מה שהצדיקו עליהם אותם צדיקים את הדין, כי הלא יתמה כל לב, וכי זו תורה וזה שכרה, וכי על הגיית השם באותיותיו בפרהסיא מיתה משונה כזו, וגם היא באה על מסירות נפש על התורה, ואיך מגיע דין הריגה לאשתו שלא מחתה בו, וכי מה תרצה ממנה, איזו אשה תורה הלכה לבעלה שהוא מגדולי הדור, אלא שלאשה יש הרגשה, והיה לה להרגיש שיש כאן משום חוסר כבוד לשם הקדוש ולהעיר לו על כך, אבל עדיין, איך מגיע דין מיתה לזה, וקל וחומר לבתו, שכמו שכתב המסילת ישרים רק דקדקה יותר, וזה לכאורה דבר טבעי אצל אדם, ואף שצריך לבער ולעקור גם תכונה זו, כי האדם לא צריך לתת שום חשיבות לדברי בשר ודם ולהיות להשם לבדו, מכל מקום עדיין לא מובן איך מגיע על זה עונש גדול כזה.

אלא הוא הענין שדיבר עליו רבינו הרמח"ל, אמנם אוהבי ה' וחפצי עבודתו, הנה שמח לבם להראות אמונת אהבתם לפניו יתברך ולהתעצם בצירופם וטהרתם, וחפצים הם בטהרת מעשיהם וזיכוכם בתכלית, כי מי שיודע לטהר לבו יותר, הוא המתקרב יותר והאהוב יותר אצלו יתברך, וכיון שידעו שיש חסרון כל שהוא בעבודתם, רצו את הזיכוכ המועיל ביותר המזכך ומנקה עד הקצה האחרון. וכעין זה מצאנו [תענית כ"א ע"א] אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלים של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת היתה מטתו מונחת בבית רעוע, בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואחר כך לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואחר כך פנו את מטתי שמובטח לכם שכל זמן שאני בבית אין הבית נופל פיני את הכלים ואחר כך פיני את מטתו ונפל הבית אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך, אמר להם בניי, אני גרמתי לעצמי, שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי שלשה חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים, בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני, אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו, הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקדורה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך. ע"כ. הרי לך שדן את עצמו בדין הקשה ביותר כדי לנקות עצמו מכל שמץ.

והנה עולם הנשמות נקרא עולם האמת, ושם דנים כל מעשה כפי האמת שבו, ודבר שאינו אמת אינו נחשב

שם למאומה, ואף שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה ובודאי יטול שכרו על כל נקודת אמת שבמעשיו, כמו שאמרו חז"ל [שבת ל"ב ע"א] רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול שנאמר מליץ אחד מני אלף. ע"כ. מכל מקום יתכן שיבא אדם עם מטען עצום של מעשים טובים לעולם הבא, ולבסוף ישאר עם כמה מעשים קטנים שהם היו אמיתיים, אף אחד לא ידע מהם, היו לגמרי לשם שמים וכו', והוא ענין טהרת המעשה שהבאנו בענין רבי חנינא בן תרדיון, אשתו ובתו.

ובזה יובן המשך הסוגיא, תנו רבנן כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה, שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר מונח לך בחיקך. אמר לו מן השמים ירחמו. אמר לו אני אומר לך דברים של טעם, ואתה אומר לי מן השמים ירחמו, תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש. אמר לו רבי, מה אני לחיי העולם הבא, אמר לו כלום מעשה בא לידך, אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים, אמר לו אם כן, מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי. והוא תימה גדולה, כמו ששאל המהר"ל ז"ל, תימה, וכי דבר זה יותר גדול ממה שיהיה מקהיל קהילות ברבים והיה מלמד תורה ברבים. עיין בדבריו מה שיישב לפי דרכו. ובאמת התימה היותר גדולה, מה היה ספיקו של רבי חנינא בן תרדיון מה הוא לחיי העולם הבא, וכי הוא פחות מכל אחד בישראל שיש לו חלק לעולם הבא. ומה מקום לשאלתו של רבי יוסי בן קסמא כלום מעשה בא לידך, דמשמע שגם לו היו ספיקות בזה.

אלא יסוד וסוד הענין הוא בלשון הכתוב [ירמיה י"ז, ט' י'] עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו: אני ה' חוקר לב בוחן כליות ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו: דהיינו, דלבו של אדם הוא מסובך ומפותל, מלא בנשיות והרגשות והתרגשויות ונגיעות, עד שאין מי שעומד על טיב מעשיו, אלו דברים מעורבים בהם ומה כוונתו האמיתית של אדם... וכבר אמרו בעלי המוסר שיתכן שממציא שיטת הצמחונות היה בעל חנות למוצרי חלב... ואף שהיתה לו משנה סדורה בשיטתו מכל מקום הכל עומד על יסוד אחד - הנגיעה והתועלת האישית שלו. ודע והבן שיתכן שאדם יסגף עצמו בסיגופים גדולים והכל רק כדי שיאמרו עליו קדוש הוא, ויהגה בתורה יומם ולילה רק כדי שיקומו לפניו... ויתכן שאדם משחר נעוריו דבק במעשה הצדיקים אבל באמת כל מגמתו להדמות לאותם הצדיקים שהיו פועלים ישועות ומקבלים קהל, כי לא באמת לומד הוא מהם דרך בעבודת השם, אלא חפץ להדמות להם באופן

החיצוני אליו הגיעו, וכאשר הוא מגיע לפרק קבלת קהל או לשם פועל ישועות הרי הגיע לתכלית רח"ל... ואם כי כך היא דרכה של תורה, מתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל יתכן מאוד שישאר אדם באותה מטרה בה התחיל. כללו של דבר, כל דבר שבגלוי ובפרהסיא הרי הוא בספק זה אם כוונתו לשם שמים או לשם עצמו, ויש אף כאלו המגדילים לעשות ודואגים שהכל ידעו על מעשיהם הנסתרים שכביכול נתגלו באקראי... וד"ל [וראה בספר כוכבי אור בחלק אבניה ברזל אות י"ג בשם מוהר"ן מברסלב שסיפר לבתו אודות צדיק אחד שתשע שנים היה מתפלל בהתלהבות גדולה, כי חתול עבר ליד דלת חדרו וכשעבר פגע בדלת, והוא חשב שהחסידים עומדים ליד הדלת ומקשיבים לתפילתו, ואחר כך נודע לו לאותו צדיק שהיה זה חתול, ונמצא שהתפלל תשע שנים לשם החתול רח"ל].

והוא הענין גם כאן, רבי יוסי בן קסמא אמר לרבי חנינא בן תרדיון, אני איני יכול לדעת אם אתה בן עולם הבא, שיתכן שמצד מעשיך אתה נחשב למאבד עצמך לדעת, ואם תאמר מי פתי שיעשה דבר כזה, יתכן שאדם יעשה דברים כאלו כדי שיחשב לקדוש ומת על קדושת השם... ואם כן בזאת תבחנו, אם בא מעשה לידך שאף אדם אינו יודע ממנו, והרי הוא לה' לבדו, הרי זו ראייה שאתה במדריגה זו של כל מעשיך לשם שמים, כי אדם שמגמתו הכבוד הפרסום והשם, לא יוכל להתאפק מלפרסם את מעשיו באופן כל שהוא, ואם כן מחלקך יהיה חלקי ומגורלך יהיה גורלי.

דף י"ח ע"ב

ואיכא דאמרי ממעשה דברוריא.

עיין ברש"י שהביא המעשה, ולא כתב מקורו. כדי להבין קצת מעשה זה חובה עלינו להבין ולדעת מקצת תוקף גדולתה של צדקת זו, ראה מדרש משלי [פרשה ל"א] אמרו, מעשה היה ברבי מאיר, שהיה יושב בבית המדרש בשבת בשעת מנחה ודורש. מתו שני בניו. מה עשתה אמו, הניחה שניהם על המטה ופרשה סדין עליהם. במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש. אמר לה, היכן שני בני. אמרה לו, לבית המדרש הלכו. אמר לה, צפיתי בבית המדרש ולא ראיתי אותם. נתנה לו כוס של הבדלה. חזר ואמר, היכן שני בני. אמרה לו, פעמים הלכו להם למקום פלוני ועכשיו הם באים. הקריבה לפניו לאכול, מאחר שבירך, אמרה לו, רבי, שאלה אחת יש לי לשאול. אמר לה, אמרי. אמרה לו, קודם היום בא אדם אחד ונתן לי פקדון. עכשיו בא. נחזור לו, או לאו. אמר לה, בתי, מי שיש לו פקדון אצלו אינו צריך להחזירו לרבו. אמרה לו. חוץ מדעתך לא הייתי נותנה אותו. מה עשתה, תפשתו בידו והעלתה אותו לאותו החדר, והקריבה אותו למטה, ונטלה הסדין מעליהם, וראה שניהם מתים מונחים על המטה. התחיל בוכה, ואמר, בני בני, רבי רבי. בני בדרך ארץ, ורבי שהיו מאירין פני בתורתן. באותה שעה, אמרה

לו, רבי מאיר, רבי, לא כך אמרת לי שאנו צריכין להחזיר הפקדון לרבו. כך (איוב א, כא) ה' נתן וה' לקח. בדבר הזה נחמתו, ונחה דעתו ונתישבה. לכך נאמר, אשת חיל מי ימצא. ע"כ. ראה גדולתה של צדקת זו.

ועוד בגמרא פסחים [ס"ב ע"ב] רבי שמלאי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה ניתני לי מר ספר יוחסין וכו' כפייה וארצי אמר ליה ניתנייה בשלשה ירחי שקל קלא פתק ביה אמר ליה ומה ברוריה דביתחו דרבי מאיר ברתיה דרבי חנניה בן תרדיון דתניא תלת מאה שמעתתא ביומא משלש מאה רבנותא ואפילו הכי לא יצתה ידי חובתה בתלת שנין ואת אמרת בתלתא ירחי, עיי"ש, ראה גדולתה בתורה.

ועוד במסכת עירובין [נ"ג ע"ב] רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחא לברוריה אמר לה באיזו דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שומה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה היה לך לומר באיזה ללוד. ברוריה אשכחתיה להווא תלמידא דהוה קא גרים בלחישא בטשה ביה אמרה ליה לא כך כתוב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת.

ועוד במסכת ברכות [י"ע"א], הנהו בריוני דהו בשבבותיה דרבי מאיר והו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריא דביתחו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה. ועוד שם, אמר לה ההוא מינא לברוריא כתיב רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא מאי עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו:

ובתוספתא [מסכת כלים בבא מציעא פרק א' הלכה ג'] קלוסטרא רבי טרפון מטמא וחכמים מטהרין וברוריא אומרת שוממה מן הפתח זה ותולה בחבירו בשבת, כשנאמרו דברים לפני רבי יהושע אמר יפה אמרה ברוריא.

ואחר כל הדברים האלו נוכל להבין במקצת מעשה הנ"ל, מה חשבה ברוריה, ומה חרד רבי מאיר את כל החרדה הזו להעמידה בנסיון כזה כדי להעמידה על האמת, ומה היה קורה אם לא היה מעמידה על האמת.

ראשית צריך להקדים שבהכרח צריכים אנו לדברי רבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע שכתב שאותו תלמיד היה סריס גמור, כך שלא היתה לו שום תאוה ושום הרהור ואשה דמיא עליו כי כשורא, וממילא לא

הכשילו בהרהורים וכו', עד כאן דבריו, ובאמת הטעות של ברוריה היתה כי חשבה שחכמים מדברים על נשים בדרך החקירה, דחזינן שנשי דעלמא הן קלות דעת, ואם כן שפטו הם שכן הוא בכל אשה, אבל לדעתה הרי יש יוצאים מן הכלל, שדעתם שלימה, ומי כברוריה תחשב לברת דעת, הרי אנו רואים מכל המעשים שהבאנו עד כמה היתה ברת דעת, ואדרבה היתה זו שהתנהגה ביישוב דעת מופלג במעשים שאדם מן השורה היה מאבד את עשתונותיו כשהיו באים לידו, והלא רבי מאיר בעצמו הודה לדבריה, ולא הזהירה שלא ללמוד תורה כי המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות, ועוד קבלו חכמים דבריה והביאוה כדוגמא, אבל כאן היה פגם גדול באמונת חכמים, להבין שדברי חכמים הרי הם תורה ממש, ואינם מדברים בחקירות ונסיונות [כמו שגילה רבינו האר"י שהוא מחמת צורת בריאת האשה וכמוכן אינו משתנה מאשה לאשה]. ואם קבעו שנשים דעתן קלה ממילא אסור לאדם להתייחד עם שתי נשים, והרי זה אפילו מתייחד עם שתי ברוריות, ואף שרואה היא את עצמה כברת דעת, אין ענין זה לזה, דדעת גדולה הוא דבר אחד וקלות דעת הוא ענין אחר, והיא לא קבלה את זה, ולצדקת עצומה כברוריה היה זה פגם גדול, כמו שמצאנו [בבא בתרא ע"ה ע"א] שרבי יוחנן הקפיד על אותו תלמיד משום שהיה מלגלג על דברי חכמים ונתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות, על אף מעלתו הגדולה שראה מלאכים וכו', והיה מוכרח להעמידה על טעותה, וחשב שמחמת גדולתה תבחין היא בעצמה בקלות דעתה ואז תחזור בה.

ובאמת היה דבר זה צריך להיות מיד בתחילת פיתויו של אותו תלמיד, כי היתה צריכה לראות מיד שאכן נשים דעתן קלה, כי איך הגיעה בכלל למצב של התחלת שיחה על דבר כזה, הרי היא בעצמה גערה בתנא הקדוש רבי יוסי הגלילי, חבירו של רבי עקיבא רבו של בעלה, על כך שהוסיף מילה מיותרת בשאלה ששאל אותו על הדרך ללוד, ועבר על דברי חכמים בשוגג, ואיך כאן בא תלמיד ומדבר עמה על עניינים כאלו, אם בדרך רמז או במפורש, והיא לא משליכה אותו למרחק ת"ק פרסה ולא הולכת לומר לרבי מאיר שיש לו תלמיד שאינו הגון שחשוד על העריות, ועצם העובדה שלא עשתה כן זו ההוכחה הטובה ביותר שנשים דעתן קלה, ולכן אף שהדבר לא מתקבל על הדעת אף על פי כן יש צד רחוק שיש על מה לדבר, או שמצידה הוא שבח כדרך נשים שנהנות מדברים כאלו, וכאן היה צריך להגמר מעשה זה, שהיתה היא מבינה שאין הדבר תלוי בכמות החכמה אלא הוא בטבע האשה, ודברי חכמים אמת ויציב, וממילא לא היתה יוצאת תקלה מכל זה. אך זה גופא מחמת שנשים דעתן קלה היא לא נתנה דעתה על כך, והיה צריך להמשיך בנסיון זה כדי להעמידה על טעותה, ואין צריך לומר שנתרצית היינו שהלכה לעבור עבירה, אלא שיום אחד הודיעה התלמיד ראי להיכן הגעת, שאני יכול לדבר עמך על דברים אלו

ואת אפילו לא מרגישה, וכידוע שאדם כמה שדעתו קלה יותר כן הוא מסוכן יותר מחמת הבושה והפחד, כי אינו יכול לעמוד בהם, וכמו שאמרו חז"ל שאשה ותינוק תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, כמו שאמרו באבל רבתי [פרק שני ה"ד - ו'], מעשה בבנו של גורנוס בלוד שברח מבית הספר והראה לו אביו באזנו ונתירא מאביו והלך ואבד עצמו בבגד ובאו ושאלו את רבי טרפון ואמר אין מונעין הימנו כל דבר: (ה) מעשה בתינוק אחד מבני ברק ששבר צלוחית בשבת והראה לו אביו באזנו ונתירא מאביו והלך ואבד עצמו בבור ושאלו את רבי עקיבא ואמר אין מונעין הימנו כל דבר: (ו) מכאן אמרו חכמים אל יראה אדם לתינוק באזנו אלא מלקהו מיד או ישתוק ולא יאמר לו כלום רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. ופירש רש"י [סוטה מ"ז ע"א] תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדפה תצא לתרבות רעה. ובסנהדרין [ק"ז ע"ב] כתב רש"י, תינוק ואשה דעתן קלה ואם תדחה אותם מטרדן מן העולם. ע"כ. [וידוע על כמה וכמה עובדות שאנשים לא עמדו בבושה ונפטרו מן העולם] וכאן מחמת הבושה הגדולה שהיתה לה יצאה מדעתה ואבדה את עצמה לדעת, וכאן היה מקום הכיסופא שלא היו צריכים להמשיך בנסיון זה עד כדי כך שאז היא לא תעמוד בבושה [ודין גופא גרמה שאין האיש יכול להבין שאין האשה יכולה לעמוד בבושה גדולה מחמת קלות דעתה, כי הוא עצמו אינו בתכונה זו]. ובודאי שרבי מאיר לא היה חפץ בתקלה שתקרה לאשתו הצדקת, אך מכל מקום הואיל ובאה תקלה על ידו קם וערק לבבל, ורש"י פירש שהוא משום כיסופא, ואפשר לומר שדן עצמו כדן רוצח בשוגג שבאה תקלה על ידו ולכן ירד לבבל כי גלות מכפרת.

אמר להו רבא לרבנן במטותא מנייכו דלא תתלוצצו.

ולשון זה מופיע בדברי אבא בעוד מקומות, בענין השתדלות הפרנסה, אמר להו רבא לרבנן במטותא מנייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא [ברכות ל"ה ע"ב], ובענין יראת שמים, אמר להו רבא לרבנן במטותא מנייכו לא תירתון תרתי גיהנם [יומא ע"ב ע"ב], ובענין צדקה, אמר להו רבא לבני מחוזא במטותא מנייכו עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא [בבא בתרא ט' ע"א], וכאן.

והכל הולך אל מקום אחד, דלשון בקשה הוא על דבר שהוא עצה טובה, ואני מבקש ממך להקשיב לי לטובתך, כי אין בדבר איסור, אלא אדרבה, המתנהג להיפך מרגיש שהוא צדיק גדול ונשגב, ולא תמיד מבין שיתכן שיצא שכרו בהפסדו. ולכן הזהירם שבימי ניסן ותשרי שאז הוא זמן הכנת המזונות לכל השנה, אל תבואו ללמוד אצלי, אף שאתם חושבים שאתם עושים מסירות נפש על התורה, דעו לכם שזו אינה דרך טובה, כי חלל עליו שני חדשים כדי שתוכל ללמוד עשרה, ואם לא תעשה

כן יתכן מאוד שזה לא יעלה בידך. וכן בענין יראת שמים, יתכן שאדם ימסור נפשו על התורה, פת במלח ומים במשורה וחיי צער, אבל לא יגיע לתכלית האמיתי כי לא הקדים לה יראת שמים שהיא השער החיצון, ואף שיתכן שהמאור שבה יחזירו למוטב, מכל מקום עלול להיות שיירש שני גיהנם, בעולם הזה שלא נהנה ממנו ובעולם הבא שאינו זוכה לו. וכן לענין צדקה, לכאורה הדרך הנכונה היא שכל אחד ידאג לצדקה שלו, ולא יתערב בענייני אחרים לשכנע וללחוץ שיתנו צדקה, כי דברים כאלו סגולתם להביא לידי מצה ומריבה, אך אם ידעו שבזכות זה יהיה להם שלום מן המלכות, ידעו שהוא אך לטובתם, והמריבה באופן זה סגולתה שלום, וגם זו עצה טובה, כי יתכן שיהיה להם שלום מלכות בכל אופן.

וכן הדבר אף אצלנו, דצריך להרחיב הלב בדברי שמחה קודם בתפילה וקודם הלימוד, אך בין מילי דבדיחותא למילי דליצנותא מפריד קו צר מאוד, ובקל אפשר לגלוש מבדיחותא לליצנותא, ויש אנשים שהם שמחים בטבעם ואינם צריכים לעצות כיצד לשמוח, אך אלו הצריכים לזה צריכים להזהר ביותר, למה הדבר דומה, לשותה יין, שעד גבול מסויים הרי הוא פותח הלב ומשמחו, אך אם הוא עובר הגבול בקל מגיע לשכרות ולניוול, ואי אפשר לומר לאדם שלא לשתות, וביותר כשהוא במצב של תנו שחר לאובד ויין למרי נפש, אך אומרים לו שלטובתו יזהר מהשכרות, וכן הדבר כאן, כיון שהליצנות כל כך חמורה צריך להזהר עליה שבעתים, שלא להכשל בה, כי בקל אפשר ליפול בבור זה.

ולחבין חומרת ענין הליצנות, הוא כמו שאמרנו לענין שתיית יין, שבשתיה ראויה נפתח לבו ומוחו, ואם הוא עובר את הגבול קורה להיפך, שמאבד הוא את מוחו ולבו. כך על ידי ליצנות מאבד אדם את דעתו, סותם את לבו, וראה לשון רבינו הרמח"ל במסילת ישרים [פרק ה'], ותראה קשי הלצון והשחתתו הרבה, כי כמו המגן המשוש בשמן אשר ישמיט ויפיל מעליו החצים ומשליכם לארץ, ולא יניח אותם שיגיעו אל גוף האדם, כן הלצון בפני התוכחה והמרדות, כי בליצנות אחד ובשחוק קטן יפיל האדם מעליו רבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות, מה שהלב מתעורר ומתפעל בעצמו מדי ראותו או שמעו ענינים שיעירוהו אל החשבון והפשפוש במעשים. ובכח הליצנות יפול הכל לארץ ולא יעשו בו רושם כלל, ולא מפני חולשת הענינים ולא מפני חסרון הבנת הלב, אלא מפני כח הלצון ההורס כל עניני המוסר והיראה. והנה הנביא ישעיה היה צווח על זה ככרוכיא, כי היה רואה שזה היה מה שלא היה מניח מקום לתוכחותיו שיעשו רושם והיה מאבד תקותם של החוטאים, והוא מה שאמר (ישעיה כח, כב), "ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם". וכבר גזרו אמר חכמים זכרונם לברכה (עבודה זרה יח, ב), שהלץ מביא היסורין

עליו. והוא מה שהכתוב עצמו מבאר בפרוש (משלי יט כט), "נכנונו ללצים שפטים", כי זה הוא דבר שהדין נותן אותו, כי מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלמודים, אינו צריך שיתייסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאתיו בלי זה מכח הרהורי תשובה שיולדו בלבבו על ידי מה שיקרא או שישמע מן המוסרים והתוכחות. אך הליצנים שאינם מתפעלים מן התוכחות מפני כח ליצנותם, אין להם תקון אלא השפטים, שאלה לא יהיה להם כח בליצנותם לדחותם מעליהם כאשר ידחו המוסרים, והנה כפי חמר החטא ותולדותיו, החמיר השופט האמיתי בענשו. והוא מה שלמדנו זכרונם לברכה קשה הליצנות שתחלתו יסורין וסופו כליה, שנאמר (ישעיה כח, כב), פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי" וגו'.

ובאמת הליצנות היא היפך הדעת, וכבר הרחבנו בשבוע שעבר בענין חטא העריות המינות והמחלוקת שהוא סילוק הדעת הגמור ולכן הוא מביא כליה על האדם כי מאבד בזה את צורת האדם שלו, והליצנות היא המביאה לסילוק דעת זה, כי דעת באה על ידי התבוננות ושימה על לב, והליצנות לא נותנת לדברים להכנס ללב כלשון המסילת ישרים הנ"ל, ולכן אמרו בסמוך קשה היא, שתחילתה יסורין וסופו כליה.

וגם קורח רק על ידי ליצנות יכל לגרור אחריו את ישראל, ראה במדרש [שוחר טוב מזמור א'], ובמושב לצים, זה קרח שהיה מתלוצץ על משה ועל אהרן. מה עשה, כינס כל הקהל, שנאמר (שם טז, יט) ויקהל עליהם קרח את כל העדה. התחיל לומר ליצנות, ואומר להן, אלמנה אחת היתה בשכונתי ועמה שתי נערות יתומות והיתה לה שדה אחת. באתה לחרוש אמר לה משה, (דברים כב, י) לא תחרוש בשור וחמור יחדו. באתה לזרוע אמר לה משה, (ויקרא יט, יט) שדך לא תזרע כלאים. באתה לקצור ולעשות ערימה, אמר לה, הניחי לקט שכחה ופאה. באתה לעשות גורן, אמר לה, תני תרומה ותרומת מעשר ומעשר ראשון ומעשר שני. הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. מה עשתה, מכרה את השדה ולקחה שני כבשות ללבוש מגזותיהן וליהנות מפירותיהן. כיון שילדו, בא אהרן ואמר לה, תני לי את הבכורות שכך אמר לי הקב"ה, (דברים טו, יט) כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר. הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. הגיע זמן גיזה וגזזה אותן, אמר לה, תני לי ראשית גזו שכן אמר לי הקב"ה, (שם יח, ד) וראשית גז צאנך תתן לו. אמרה, אין לי כח לעמוד באיש הזה הרי אני שוחט אותן ואוכלתן. כיון ששחטן, אמר לה, תני לי הזרוע והלחיים והקיבה. אמרה לו, אפילו ששחטתי אותן לא נצלתי מידו. הן עלי חרם. אמר לה, תנה לי שכך אמר הכתוב, (במדבר יח, יד) כל חרם בישראל לך יהיה. נטלה והלך לו. הניחה בוכה היא ושתי בנותיה. אריך כדין הא ביזתא עלובתא. כ"כ הם עושים ותולין בהקב"ה. מכאן שהיה ליצן. ע"כ.

כי הכל דברי ליצנות, כי למי היה שדה וכרם במדבר, וכל מתנות כהונה נזהגות רק בארץ, וראשית הגז הוא רק מחמש כבשים, וכהנה וכהנה דברי הבאי, אלא כשאדם עושה קומדיה וכולם צוחקים אף אחד לא חושב לעומק וגם לא חושב בכלל...

ובזה מבואר המאמר הבא אמר רבי אושעיא כל המתייחר נופל בגיהנם, שנאמר זד יהיר ליץ שמו עושה בעברת זדון, ואין עברה אלא גיהנם, שנאמר יום עברה היום ההוא.

בא לומר כאן כי שורש הליצנות הוא מן הגאווה, ולשון נפילה הוא כנופל בבור, שהוא דבר פתאומי ללא אפשרות להנצל על ידי אחיזה בצדדים וכו', כי המתנאה והליץ ודאי לא יעשו תשובה ופתאום יבוא אידם.

ואמר עוד אמר רבי אלעזר קשה היא, שתחילתה יסורין וסופו בלייה.

וכתב הבן יהודע, נראה הכונה שיש יסורין שהם מכפרים על האדם, ואלו היסורין אין נחשבים כליה אלא הם חיים ותיקון, אבל אם היסורין לא היו לכפרה נחשבים כליה, וזה המתלוצץ באים אליו יסורין, והוא אינו מקבלם בשביל כפרה כיון דלא מקבלם ברצון, ולכן נחשבים כליה ב"מ:

דרש רבי שמעון בן פזי אשרי האיש אשר לא הלך לטרטאות ולקרקסאות של עובדי כוכבים, ובדרך הטאים לא עמד זה שלא עמד בקנגיון, ובמושב לצים לא ישב שלא ישב בתחבולות.

כתב רבינו המהר"ל, בא לבאר עניני הליצנות שהם על שלשה פנים. האחד ליצנות שהוא בדברים שהם טיול האדם מענינים אשר נמשך לזה לב האדם ונהנה בו השומע כאשר יראה לפניו דברי ליצנות כמו אלו. והשני מיני שחוק מן צידת החיות, ודבר זה ענין בפני עצמו אשר האדם נמשך לזה, כאשר האדם רוצה למשול ולהתגבר על הדברים שנתן השם יתברך ברשותו ועושה לו צייד. והשלישי מיני הליצנות מן התחבולות שעושים הליצנים והוא דבר בפני עצמו. וזה שאמר אשרי האיש שלא הלך בעצת רשעים שלא הלך לטרטאות וקרקסאות, ששם כל מיני ליצנות שנמשך האדם אחריהם. ואמר אח"כ ובדרך הטאים לא עמד בקנגיון שלהם, והוא צידת חיות אשר עושים צידה והוא דבר בפני עצמו. ובמושב לצים לא ישב בתחבולות שהוא מיני שחוק בתחבולות כמו שהוא דרך הליצנים.

דף י"ט ע"א

מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך וכו'.

כתב הבן יהודע, נ"ל דקשיא ליה על מה שכתוב האיש בה"א הידיעה דהוה ליה למימר אשרי איש כמ"ש [תהלים

ק"ב א'] אשרי איש ירא ה', ולזה אמר אשרי האיש זה אברהם אבינו שנוסף לו אות ה"א בשמו. ומ"ש שלא הלך בעצת דור הפלגה, היינו כי דור הפלגה היה להם אחדות ואחוה ביניהם, אך היתה האחדות להרע, אך אברהם אבינו היה אוהו במדת האחדות ואהבה ואחוה לטובה, ולכן אמר הקב"ה אברהם אוהבי [ישעיה מ"א ח'], וכן נאמר [שם נ"א ב'] כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו. ואמר עוד שלא עמד במעמד אנשי סדום, דידוע עיקר רעת אנשי סדום היתה במה שנעלו דלת בפני אורחים ובטלו גמילות חסדים מכל וכל, וכמפורש בכתובים בספר איוב, ואברהם אבינו ע"ה הלך מנגד להם בדבר זה מן הקצה אל הקצה, שהיה רודף אחר הכנסת אורחים בתכלית, והיה עוסק בגמילות חסדים במאד מאד. ואמר עוד ובמושב לצים לא ישב אלו הפלשתים שאמרו קראו לשמשון וישחק, שהיו טמאים בטומאת הזנות ועריות, ואילו אברהם אבינו ע"ה היה רחוק מן טומאה זו בתכלית הריחוק מן הקצה אל הקצה, דאפילו באשתו המותרת לו לא נסתכל [בבא בתרא ט"ז].

וביאר יותר המהר"ל דחילק כאן את הרשעים לג' חלקים, יש חוטאים בכח מעשיהם ואלו נקראים רשעים, כי הרשע נקרא בשביל כח מעשיו שנאמר (תהלים י') שבור זרוע רשע כלומר גודל רוע מעשיו ופעולותיו. ולכך אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים אלו אנשי דור הפלגה, שהיו בונים מגדל וראשו בשמים לעשות מלחמה עם הקדוש ברוך הוא, ואלו ראויים שיקראו רשעים, כאשר הם מוסיפים לעשות מה שאין ראוי להם לעשות להתנגד אל השם יתברך. והמדה הרעה השנית אשר הם מחסרים לעשות מה שראוי להם, ואלו נקראו חוטאים. כי חטא הוא מלשון חסרון כמו שבארנו פעמים הרבה דכתיב (בראשית ל"א) אנכי אחטנה שפירשו אנכי אחסרנו, ואלו הם סדומים, אשר היו מחסרים שלא לתת צדקה ולא רצו לעשות דבר טוב לשום אדם, עד שהיו מחסרים ממה שראוי להם לעשות. והשלישית הוא הכת שאין במעשיהם ממש כלל רק הבאי, כי אלו הליצנים אין בפעל שלהם ממש והם דברי ריק.

אשרי מי שעושה תשובה בעודו איש.

כתב הבן יהודע, נ"ל כי רב מדבר בעושה תשובה בבחורותו, דהשבח הוא לו מפני שכופה חומרו הקשה, ורבי יהושע בן לוי מדבר גם בעושה בזקנותו שיש לו שבח באופן אחר, שהוא זקן ומתנהג בדרכי תשובתו כטבע הבחור, דהיינו שלא יעצרו גשם ושלג וקור וחום, רץ כצבי וקל כנשר לעשות עבודת בוראו, וזהו כאיש, כלומר כטבע הבחור, ואע"פ שהוא עתה אינו בחור אלא זקן. אי נמי רבי יהושע בן לוי סבירא ליה אם הוא קטן שאינו בר חיובא ועושה תשובה כמו בר חיובא יש לו שבח טפי, ורב סבר אחר שנעשה בר חיובא עדיף טפי משום דתקיף יצריה טובא.

אמר רב אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו.

כתב המהר"ל, כי כאשר עוסק בתורה עושה רצונו של הקדוש ברוך הוא, ומי שעושה חפצו ורצונו של הקדוש ברוך הוא כרצונו הקדוש ברוך הוא עושה רצונו של אדם כרצונו, ולפיכך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו.

אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ.

הקשה הבן יהוידע, מאי הוסיף רבא על הברייתא דקאמר רבי אומר אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ. ונ"ל דהברייתא איירי בלומד לבדו, ורבא בא לחדש אפילו בלומד עם חברים ישתדל לעשות המצאות להכריחם שילמוד עמם במקום שלבו חפץ, ונוכח דבר בתיבת לעולם דאיירי בכל גוונא.

ודע דבכל מקום שהזכירו חז"ל לשון לעולם, כוונתם שאף באופנים שנראה לך שבכהאי גוונא לא עסקינן ולא אמרינן, לא כן הדבר, אלא תמיד הוא כך, ואין להתחכם על הדבר. וגם כאן, אף שיש לאדם הרבה חשבונות ללמוד מה שאין לבו חפץ, ידע שאין זו הדרך הנכונה, כי אם רצונו ללמוד האמת תורת ה', הוא רק במקום שלבו חפץ, כי תורה בלא רצון לאו תורה היא. וזה גם מבואר בלשון רבי, אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, אמר בלשון שלילה, ללמדך שזולת זה לאו לימוד תורה הוא. ודע שבעל ראשית חכמה כלל פרק מיוחד בספרו אשר שמו אור עולם, ובו כינס את מאמרי חז"ל המתחילים בלשון לעולם [ויש שם כמאתים מאמרים כאלה], ומזה תבין חשיבות המאמרים האלה.

ובענין זה מבוארים גם המאמרים דבסמוך, לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה וכו', לעולם ליגרים איניש, ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר וכו', א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד וכו'. ושים לבך שבכל אלו תמיד משיב עליהם יצר הרע לרפות ידי האדם לומר לו מה בצע בלימודך בלא הבנה וכו', ומדוע צריך לחלק היום לשלש, הרי חלק זה חשוב מזה, וכו' וכו' חשבונות רבים שכולם מעצת היצר.

ורבינו המהר"ל ביאר יותר את עומק הדבר שלעולם ילמד תורה ואח"כ יהגה וכו', כי אין המדה שילמד תורה ויעיין באותו מקצת מה שלמד, רק ילמד תורה עד ששגורה לו בפה ואחר כך יעיין. כי אין נקנה לו העיון והחכמה בתחלה כאשר אין האדם בעל תורה, רק כאשר הוא כבר נקרא בעל תורה אז מקרב אל העיון ומצליח. והשם יתברך בידו העיון, כי כאשר הוא בעל תורה וחסר לו העיון משלים השם יתברך אותו בעיון, אבל כאשר עדיין לא קנה תורה כלל אין חסר לו העיון, שהרי עדיין חסר התורה לכך ילמד תורה ואחר כך יהגה.

וכן מה שאמרו לגרס איניש אף על גב דלא ידע וכו'. הוא מפני דסוף סוף הוא מתחבר לתורה ויש לו דיבוק לתורה ע"י הדיבור ושם בעל תורה עליו.

בתחלה על גפי.

ביאר רבינו המהר"ל, כי כאשר מתחיל ללמוד בתורה הוא יושב על גפי, ולבסוף כאשר מעיין והוגה בתורתו הוא כמו מלך שאינו צריך לאחר רק יושב על כסא. וכן מתחילה בראש מרומים שאין הכל באים אליו ולבסוף עלי קרת, כלומר כי רבים צריכים לו. וכן מה שאמר מתחלה מבורך שאינו נעשה כמו באר שהוא נובע תמיד, ולבסוף נעשה באר.

והבן יהוידע כתב, בתחלה בראש מרומים ולבסוף עלי דרך, הנה פשט המאמר לפירוש רש"י ז"ל הוא כך, כי מרומים ר"ל הרים ומקומות גבוהים שאין בני אדם מצויים שם ואינם מעבר רבים, וזהו כמו מחבואות, ואח"כ עלי דרך מקום מעבר רבים וגלוי לעיני הכל. והוא כתב דנראה לפרש הכונה בזה הוא, דבתחילה אינו יכול להורות מלימודו הוראות, ואם כן אין הנאה מלימודו למטה בתחתונים כי אם רק למעלה בשמים, שעושה תיקון בעולמות העליונים ע"י עסק התורה וזהו בראש מרומים, אבל אח"כ כאשר יתחכם ויורה הוראות וגם ילמד לאחרים, הנאתו היא גם לתחתונים, והיינו עלי דרך כי עולם הזה מקום התחתונים נקרא בשם דרך ונמשל לדרך כמ"ש הרב עוללות אפרים ז"ל, כי מקום זה הוא דרך ואורח לעולם העליון וכל התחתונים נקראים הולכי דרכים:

בתחלה מתוך בורך ולבסוף מתוך בארך.

כתב הבן יהוידע, נ"ל בס"ד כי בור אין בו אות אל"ף אך באר יש בו אות אל"ף, וכתבתי בס"ד במקום אחר כי התורה נרמזה באות אל"ף ובאות למ"ד, והיינו מה שילמד האדם לעצמו נרמז באות למ"ד שהוא ר"ל למד אתה לעצמך, ומה שחייב ללמד לאחרים נרמז באות אל"ף שהוא לשון אלופי ומיודעי [תהלים נ"ה י"ד] וכן ואאלפך חכמה [איוב ל"ג ל"ג], וקרי ביה אלף בדגש, ר"ל תאלף לאחרים, ולזה אמר בתחלה מתוך בורך בור שאין אתה יכול ללמד לאחרים ולבסוף מתוך בארך באר בתוספת אל"ף שתלמד לאחרים, ואז אתה גם כן תשכיל ותשלים השגתך להיות באר מים חיים, כמ"ש ומתלמידי יותר מכולם.

אמר רבא ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה. אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבידתה וקיים ביד.

דחכא לא אמרו דכך וכך צריך לעשות בלשון לעולם, אלא עצה טובה קמ"ל, ויתכן שאדם ינסה דרך אחרת ותעלה בידו, כי היא מתאימה לו יותר, והוא שאמר רב נחמן בר יצחק שהוא הצליח בדרך השניה.

אמרי דבי רבי ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע, כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ביאר המהר"ל כי הרב האחד יש לו השגה מיוחדת המיוחדת לו, אבל כאשר לומד תורה מהרבה יש לו השגה כוללת וחלופי הדעות, והברכה הוא בריבוי כאשר יש לו השגות הרבה וזהו סימן ברכה, ולכך קאמר דוקא בסברא ולא בגמרא.

דף י"ט ע"ב

על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש ענין זה מקרא ומשנה ותלמוד, כי המקרא היא התורה בעצמה כמו מצות סוכה שכתוב בתורה, אבל שלימות המצוות כמו שהוא על איזה דבר יפול שם סוכה, דבר זה ענין בפני עצמו וזה נקרא משנה שהוא ידיעת הדבר כמו שהוא, וגמרא הוא התאמתות הדבר למה הוא כך ומניין לומר כך, וכל התאמתות הדבר נקרא תלמוד והוא עיקר השכלה. ולכך ישלש שנותיו, כי אלו שלשה דברים הם כנגד חכמה בינה ודעת, החכמה היא כנגד מקרא שאין זה רק התחלת חכמה ודעת הוא כנגד משנה שיודע הדבר כמו שהוא וזהו נקרא ידיעה, ובינה כנגד התלמוד שהיא בינה יתירה להבין הדבר. ותחלה נתן השם יתברך באדם החכמה ואח"כ הדעת ואח"כ הבינה, ולכך אמרו (אבות פ"ה) בן ה' למקרא ובן עשר למשנה, ובן ט"ו לתלמוד, ואף על גב כי בן ארבעים לבינה, היינו שהוא מבין לגמרי, אבל התחלת הבינה הוא בן ט"ו, והתחלת הדעת הוא בן עשר, והתחלת החכמה בן ה'.

אשר פריז יתן בעתו אמר רבא אם פריז יתן בעתו ועלהו לא יבול, ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים כי אם וגו'.

אשר פריז יתן בעתו וכו'. פי' אם מלמד תורה כאשר ראוי לו ללמוד תורה שהוא בעל תורה והגיע הזמן להשפיע לאחרים אז ועלהו דהיינו מה שמוציא לא יבול, ואם לא כן שאינו ראוי להשפיע תורתו, כמוץ אשר אין בה ממש ואין קיום לה.

אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה.

ואמר על החללים לשון רבים ועל הרוגים לשון עצומים, וביאר רבינו המהר"ל דנראה שתלמיד שלא הגיע להוראה שמורה לאנשים הרבה אשר אינם יודעים להבחין, ומורה להם טעות והם נכשלים לעתיד ג"כ, שייך בזה כי רבים

חללים הפילה. ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, ויש כאן תלמידים חשובים שרוצים לקבל עד שיהיו גדולים בתורה ובהוראה ואינו רוצה להורות, זה נקרא ועצומים כל הרוגיה הם החשובים שמונע מהם התורה, אבל לא שייך בזה שהם רבים כי לא רבים יחכמו. ועוד דגם אצל ת"ח שלא הגיע להוראה לא שייך לומר כי עצומים הם ההרוגים, כי מי שיש בו מעלה והוא עצום שמסופק ההוראה בידו, מ"מ אינו מקבל הוראה מן התלמיד שלא הגיע להוראה, ולפיכך כי רבים חללים הפילה שייך על התלמיד שלא הגיע להוראה, כלומר הקטנים שהם כמו נפלים מפיל אותם לגמרי, ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. וכתב המהר"ל דכל חטא שהוא בשכל שאינו נוהג כראוי, כמו תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה או תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, שייך בו שהוא עושה הרוגים, כי השכל לגודל הכח שלו נקרא שהוא עושה חללים ועושה הרוגים, ועל זה האזהרה שלא יחטא בזה כי פשע רב הוא.

שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד.

כתב הבן יהוידע, נראה הכונה על פי מ"ש בגמרא [חולין ק"א ע"ב] דגים שעלו בקערה, רב אמר אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר מותר לאכלן בכותח, רב אמר אסור, נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר, נותן טעם בר נותן טעם הוא, והא דרב לאו בפירושא אתמר אלא מכללא אתמר, דרב אקלע לבי רב שימי בר חייא בריה חש בעיניו, עבדו ליה שייפא, כלומר משיחא מסממנים בתוך קערה, ובתר הכי רמו ליה תבשיל בתוך אותה קערה, טעים ליה טעמא דשייפא אמר יחב טעמא כולי האי, פירוש שחזר ונתן טעם בתבשיל, ומאן דשמע דברים אלו שאמר רב הבין מדעתו לענין דינא בעלמא דנותן טעם בר נותן טעם חשיב טעמא ממש ואסור בדגים שעלו בקערה לאכלן בכותח, נמצא דמשיחה של החכמים נלמוד הלכות גמורות בדברי תורה:

מאן בעי חיי מאן בעי חיי.

ומה הוא כפל הלשון, כתב הבן יהוידע, דנ"ל דבא לרמוז על שני מיני אריכות ימים, האחד באיכות והאחד בכמות. ועוד נ"ל על דרך מה שאמרו רז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו. ועוד נ"ל מאן בעי חיי לנפש ומאן בעי חיי לגוף, כי המשכת חיי הנפש הוא בחינה בפני עצמה והמשכת החיים לגוף הוא בחינה בפני עצמה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בכוונת זכרנו לחיים בעשרת ימי תשובה בשער הכוונות, ובזה ניחא דאמרו ליה הב לן חיי ולא כפלו לשונם כאשר כפל הוא, דסתם בני אדם אינם מבקשים אלא על חיי הגוף בלבד:

וביאר רבינו המהר"ל מדוע דוקא שמירת הלשון קשורה לחיים, דאף על גב דכמה מצות הם בתורה

וכיון שסוגיא זו היא סוגיא יחידה בתלמוד, צריך קצת להאריך בזה ולהביא את עיקרי דעות הראשונים והאחרונים בזה.

בפשטות משמע שאיסורים אלו הם מדאורייתא, והרי"ף העתיק את הגמרא כלשונה, וז"ל הרמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק י' ה"ד], אף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכנים לתוכה עבודת כוכבים ונאמר לא תביא תועבה אל ביתך, אבל משכיר להן בתים לעשותן אוצר, ואין מוכרין להן פירות ותבואה וכיוצא בהן במחובר לקרקע, אבל מוכר הוא משיקוף או מוכר לו על מנת לקוף וקוצץ, ומפני מה אין מוכרין להן שנאמר ולא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן ישיבת עראי היא, וכן אסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו, קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים, ואסור ליתן להם מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי במכירה ולא בנתינה. ויש אומרים דהוא מדרבנן, וקרא הוא אסמכתא בעלמא.

ואף שאיסור דלא תחנם מדבר על שבעה עממין, מהסוגיא משמע דהוא בכל האומות, דהרי הגמרא מקשה ממעשה דרשב"ג ורבי עקיבא שודאי לא היה המעשה בשבעה עממין, וכתבו הראשונים דלענין איסורים אין טעם לחלק בין האומות, ולכן מסתבר דקאי אכולהו, ועוד כתבו הראשונים דלא יתכן דקאי אז' אומות, דהרי מצוה להמיתם, וכיצד יתכן שמזהיר על נתינת חן וחניה בקרקע באומות אלו.

וכתב הרמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק י' הלכה א'], אין כורתין ברית לשבעה עממין כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם, שנאמר לא תכרות להם ברית אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו, ואסור לרחם עליהם שנאמר ולא תחנם, לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו, ראהו נטוי למות לא יצילנו אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה וכו', וכן אסור לרפא אותו, ואפילו בשכר. ומדנקט ברמב"ם שהוא משום לא תחנם משמע שהוא בכל עובדי עבודה זרה.

גוי שאינו עובד עבודה זרה, נחלקו בו ראשונים ואחרונים אם נוהג בו איסור מתנת חנם, ויש אומרים שאין נוהג בו איסור חניה בקרקע, ויש שסוברים שאף לסוברים שאסור לתת לו מתנת חנם, מותר למכור לו קרקע, שכן יש במכירה הנאה אף למוכר. וזה אחד הצדדים שנקטו המקילים בענין היתר המכירה בשביעית, דאין הישמעאליים עובדי עבודה זרה, ועוד שיש תועלת למוכר במכירתו ואין בזה איסור [כמובן שלא נכנס כאן למשא

שעליהם נאמר שהם חיים לאדם, דכבוד אב ואם גם כן נאמר (שמות כ') למען יאריכון ימיך וגומר, ובשלוח הקן ג"כ, מ"מ דבר זה בפרט היה מכריז מאן בעי חיי, כאילו היה דבר זה נצור לשונך מרע דבר טבעי המרפא בטבע שדרך הרופא הטבעי להכריז מאן בעי רפואה זו. וכך מוכח במדרש (ויק"ר פט"ז) שהכריז מאן בעי סמא דחיי. והטעם בזה, כי הלשון הוא חיות האדם, כי כך כתיב בכתוב (בראשית ב') ויהי האדם לנפש חיה ותרגום אונקלוס לרוח ממללא, הרי הדבור על ידו נקרא נפש חיה. וכאשר נוצר לשונו מרע יש לו סם חיים, הוא הלשון שעל ידו נקרא נפש חיה, ואם לא, יש לו סמא דמותא שאמר הכתוב (משלי י"ח) מות וחיים ביד לשון, ודבר זה גורם שנחשב הלשון הטוב כמו סם חיים מאחר שהלשון עצם החיים.

דף כ' ע"א

[י"ט ע"ב] אין מוכרין להם במחובר לקרקע, אבל מוכר הוא משיקצץ; רבי יהודה אומר מוכר הוא על מנת לקוף. מנא הני מילי אמר רבי יוסי בר חנינא, דאמר קרא לא תחנם וכו'.

ולקמן [כ' ע"ב] אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות, ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות, ובחול"ל מוכרין להם בתים ומשכירין שדות, דברי רבי מאיר וכו'.

ומבואר כי מחמת שיש בארץ ישראל איסור מכירת קרקעות לגוי אסרו אף שכירות, ובחול"ל אסרו משום ארץ ישראל, וכמו כן לרבי מאיר אסרו למכור להם אילן על מנת לקוף שמא לא יקוף, ורבי יהודה לא חשש לזה.

וכתב הריטב"א, ולענין פסק הלכה פסק רבינו מאיר הלוי ז"ל הלכה כרבי יהודה, דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, וכן פסק רבינו משה ז"ל בפרק עשירי מהלכות ע"ז, וליכא למימר בהא הלכה כרבי מאיר בגזירותיו, דהכא לא פליגי בגזירה אלא בעיקר טעמא, דמר סבר משהינן לה ומר סבר לא משהינן לה, אבל רבינו אלפסי ז"ל כתב בהלכותיו והלכה כרבי מאיר דסתם מתניתין כותיה, וכן הכריע רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל.

ומבואר בסוגיא כי למדו חז"ל מלשון הכתוב כמה איסורים בגוים, שאסור לתת להם חניה בקרקע, דהיינו שאין מוכרים להם בתים ושדות בארץ ישראל, כאילו כתוב לא תחנם. אסור לתת לגוי חן, ולספר בשבחו או בשבח מעשיו או לחבב דבר מדבריו, שלא תחנם הוא לשון חנינה, היינו נתינת חן, ושאסור לתת להם מתנת חנם, ש"לא תחנם", יש לקרוא אף "לא תחנים", לשון חנים.

ומתן בפולמוס זה), ויש סוברים שהוא בכל גוי, אף שאינו עובד ע"ז.

ומה שאסרו חניה בקרקע הוא דוקא בארץ ישראל, ומותר מן התורה למכור להם קרקע בחוץ לארץ, שדווקא ארץ ישראל חנייתה חשובה. ודעת הרמב"ן שאין חילוק ואף בחו"ל אסור, וכתב הרא"ש דאין נראה. ואיסור זה נוהג גם בזמן הזה אף לסוברים שאין בזמן הזה קדושה לארץ ישראל לענין מצוות התלויות בארץ, כשם שמצוות ישיבת ארץ ישראל נוהגת אף בזמן הגלות. וכן באחרונים שאף מקומות בארץ ישראל שלא החזיקו בהם עולי בבל, שאינם קדושים בקדושת ארץ ישראל להלכה, שקדושה ראשונה בטלה, נוהג בהם איסור לא תחנם. ויש מן האחרונים שכתבו, שבזמן הזה אין איסור נתינת חניה בקרקע נוהג אלא מדרבנן.

אין מוכרים לגוי דבר המחובר לקרקע אילנות ופירות ותבואה וכיוצא בהם שאסור ליתן להם חניה בקרקע, וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.

ולענין נתינת חן הביא הרא"ש [סימן י"ט] תוספתא וז"ל, בד"א בעובד כוכבים שאינו מכירו או שהיה עובר ממקום למקום. אבל אם היה אוהבו או שכינו מותר. שאין אלא כמוכרו לו:

ואמרו בירושלמי דגודלת ישראל, היינו הקולעת שער הנשים לייפותן, שלא תגדל את הגויה, משום איסור נתינת חן, ויש בזה נפקא מינה גדולה להיום.

ברכה לגוי, כתבו הראשונים שהרי היא בכלל נתינת חן האסורה משום לא תחנם. ולכן, לאחר ברכת המזון, שאומרים "יברך אותנו", אם יש שם גוי מוסיפים "בני ברית", לפי שאסור לברך גוי.

דף כ' ע"ב

שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר וכו'.

ומה הקשר בין זה לזה, דמשמע שרבי פנחס בן יאיר למד זאת מהמאמר הנ"ל, כתב רבינו המהר"ל, דכיון שהכתוב מזהיר שיהיה האדם זריז שלא יבא לידי הרהור, ודבר זה בודאי זריזות הוא שהזריזות הוא התחלה לכל המעלות. ואף על גב דזהירות עוד קודם, שהרי זהירות מביא לידי זריזות, אין מדבר רק על הזריזות שמביא לידי נקיות, שהיא מעלה מיוחדת לאדם, והזהירות אינם מעלות מיוחדות, רק שהם מביאים לשאר מעלות. לכך אמר מכאן וכו', ר"ל כיון דאמר כל כך על השמירה שלא יהרהר, ש"מ שזה עיקר גדול שהוא מביא לשאר מדות טובות.

זהירות מביא וכו'.

והרי"ף גרס זהירות מביא לידי זריזות זריזות מביא לידי נקיות נקיות מביא לידי פרישות פרישות מביא לידי טהרה טהרה מביא לידי קדושה קדושה מביא לידי יראת חטא יראת חטא מביא לידי ענוה ענוה מביא לידי חסידות וחסידות גדולה מכולן שנאמר אז דברת בחזון לחסידך. וכתב המהר"ל דגרסא זאת יותר נכונה, משום המעלה העליונה שהיא חסידות שראויה שתהיה באחרונה. ובגמרא שלנו מזכיר תורה בראשונה, ואף שבגרסת רב אלפס אינו, הרי בודאי התורה היא קודמת, כי התלמוד מביא לידי מעשה, אלא דלא הוצרך לחשוב התורה כי כך היא.

וכתב המהר"ל דפירוש המאמר הזה, כי התורה בודאי התחלת המעשה, כמו שאמרו ז"ל (קידושין מ' ב') גדול תלמוד תורה שמביאה לידי מעשה. ואמר כי תחלה מביא התורה את האדם לידי זהירות, שהוא נזהר מאוד מאוד מן החטא וזהו זהירות.

וזהירות מביא לידי זריזות, דהיינו כאשר הוא זהיר בחטא, מביא הזהירות לידי זריזות שהוא זריז להתרחק עד שלא יבא לידי עבירה. כי הזהירות הוא שנוהר מן החטא, אבל הזריזות שמתרחק ביותר שכ"כ הוא ירא שלא יבא לידי חטא, וכך פי' רש"י ז"ל.

וכאשר יש לו זריזות מביא לידי נקיות, שהוא מסולק מן הפחיתות והגנות, אף כי אין בזה חטא רק גנות ופחיתות. ואמר נקיות מביא לידי פרישות, הפרישות הוא עוד יותר, כי נקיות הוא ההסרה מן הגנות, אבל הפרישות הוא מעלה יותר ואינו כמו הנקיות שהוא נקי מסולק מן הזוהמא, אבל הפרישות שהוא נכנס במדרגה, שאף אם לא היה לו אותה מדרגה לא היה לו פחיתות וגנאי, רק הוא פרוש בדרכיו להיות כל מעשיו בפרישות.

פרישות מביא לידי טהרה, הטהרה היא עוד יותר מעלה, ובמסכת סוטה (מ"ט א') אמרין שם אמר רב הונא אשכח תמרי דחנוניתא כרכיה בסודרא אתא רביה בריה אמר ליה קא מריחני מינך ריחא דחנוניתא אמר ליה בני טהרה יש בך עד כאן. שמזה נלמד כי הטהרה היא לנפש, כמו שתקנו ז"ל (ברכות ס' ב') נשמה שנתת בי טהורה. וכאשר היה לו כח הריח ביותר, אשר הריח הוא מצד הנפש, כמו שאמרו (שם מ"ג ב') איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו הוי אומר הריח. והטהרה הוא שמסולקת הנשמה מכל תיעוב, וזהו נקרא טהרה מן טומאת הנפש, ולפיכך אמר פרישות מביאה לידי טהרה.

טהרה מביאה אל קדושה, היא עוד יותר מעלה עד שהאדם נכנס במדרגת עליונים שהם קדושים נבדלים מן הגוף. ואמר קדושה מביא לידי ענוה, כי הענוה הוא הפשיטות הגמור, ולפיכך הקדושה שהיא מעלה נבדלת מביא אל הענוה והוא פשיטות ביותר. ענוה מביא לידי יראת חטא, כי כאשר הוא בעל ענוה יש לו התקרבות

אל השם יתברך מצד המדרגה הזאת שהיא הענוה. וזה שאמר הכתוב (משלי כ"ב) עקב ענוה יראת ה', כי הענוה מביא לידי יראת ה'. ואמר יראת ה' מביא לידי חסידות, החסידות הוא זכות הנפש, ואמר כי החסידות מביא לידי רוח הקודש שהוא יותר עוד, שרוח הקדש מן השם יתברך שורה עליו, ורוח הקדש מביא לידי תחיית המתים הוא עה"ב, ולפיכך נחשב זה אחרון לפי הגרסא שלנו.

דף כ"א ע"ב

רבן שמעון בן גמליאל אומר לא ישכור אדם מרחצו לעובד כוכבים, מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים וכו' אריסא דמרחץ לא עבדי אנשי.

הנה מבואר ראשונים ובפוסקים כי ענייני השבות חמורים הם יותר משאר דיני דרבנן בשבת, וכתב הריטב"א [ראש השנה ל"ב ע"ב] וצריך את למידע דכל מאי דאמרין בכל דוכתא שבות, לאו למימרא שאין לנו שבות מן התורה כלל, דאם כן נמצאת שבת כחול מן התורה, שהחנניות פתוחות דאוצרות תבואה ויין ומטלטלין חפצים מבית לבית דרך כרמלית ומוודין ושוקלין ומונין, ואינו בדין שאסרה תורה הוצאה כגרוגרת והתירה העמל הגדול הזה, שא"כ אין זה יום מנוחה, אלא כך עיקרן של דברים כי בכלל מ"ע שבות של תורה לשבות ממלאכות יש לשבות מכל שבות דרך כלל שלא לעשות שבת כחול, אבל בכל פרט ופרט כי עביד לה וזהיר באידך דלא הוי שבת כחול הוי שבות דרבנן, נמצא שיש לשבות עיקר מן התורה ולפיכך העמידו בו חכמים דבריהם במקומות הרבה לדחות מצוה של תורה וזו מרגליות שבידינו מרבינו הרמב"ן מפי מורינו ז"ל. ולכן תראה דאפילו משום חשד אסרו חכמים שבות.

ולהלכה [שו"ע אורח חיים סימן רמ"ג], לא ישכיר אדם מרחץ שלו לגוי מפני שנקרא על שמו של הישראל והוא עושה בו מלאכה בשבת דסתם מרחץ לאו לאריסותא עביד ואמרי שכל הריוח של ישראל ושכר את הגוי בכך וכך ליום ונמצא שהוא עושה מלאכה בשליחותו של ישראל אבל שדה מותר שכן דרך לקבל שדה באריסות ואף על פי שיודעים שהוא של ישראל אומרים שלקחה באריסות ולעצמו הוא עובד ותנור דינו כמרחץ וריחים דינו כשדה. וכתב הרמ"א דאע"פ שלא לקחה הגוי רק לשליש או לרביע ויש לישראל הנאה במה שעובד בשבת מ"מ מותר דאיהו אדעתא דנפשיה קעביד.

וביאור הדברים, דמעיקר הדין אם הגוי שוכר הדבר מהישראל לשנה או לשנתיים ומשלם לו להישראל דבר קצוב בכל שנה ושנה וכל העסק שלו הוא, הרי מותר לו לעשות בשבת שהרי הוא עושה בעד עצמו, דלישראל אין נ"מ בין יעשה בשבת ובין לא יעשה, ואפילו נוטל

מהישראל באריסות למחצה לשליש ולרביע מ"מ מותר דהרי הוא עושה למען עצמו ולא למען הישראל, וזה שע"י זה נתרבה חלק הישראל לית לן בה דהנאה דממילא היא ואין זה אלא גרמא בעלמא, ולפ"ז אין שום איסור אם הגוי שוכר מהישראל המרחץ או השדה או התנור או הריחים ומה שיעלו ריוח נוטל לעצמו ומשלם להישראל דבר קצוב או שנוטל חלק מחצה או שלישי או רביע. אבל אמרו בסוגיא דמרחץ אסור להשכיר אפילו באריסות ושדה מותר, והטעם משום דשדה דרכה ליתן באריסות וליכא חשדא אבל מרחץ אין הדרך ליתן באריסות, ולכן אף שעתה שכר ממנו באריסות מ"מ הבריות יחשדו אותו שכל הריוח שלו, אבל בשדה לא יחשדוהו [וכמו שכתבנו דלפי ששבותי שבת כעין של תורה כמ"ש לכן גזרו חז"ל אף על החשד שלהם]:

וכתב הר"ן בסוגיא, ומהא שמעינן דכיון שיש לגוי חלק בפירות השדה, אף על פי שהישראל נהנה מותר, דאדעתא דנפשיה עביד והנאת ישראל ממילא אתי, ולא דמי לישראל וגוי שותפין דאסור כמבואר בסמוך, דהתם עבודת השדה אישראל נמי רמי אבל הכא כולה אגוי רמיא ולא ישראל כלל, וכ"ש שמותר להשכיר שדהו לגוי ששוכרו בסך ידוע דכה"ג כי קא עביד אדעתא דנפשיה קא עביד והישראל לא מתהני כלל וכו'.

ולעניין קבלנות, כגון שקבל עליו הגוי לעשות כל מלאכת שדהו לישראל בדבר ידוע אם מותר לישראל שניחחו לעשות מלאכה בשבתות ויו"ט, דרבינו תם התיר, דהלכה כרשב"ג דאמר אריסא אריסותיה קא עביד, ומתוך כך התיר לישראל שנתן ביתו לעשותו בקבלנות לבנות בו אפילו בשבת, וק"ו נמי הוא דהשתא אריסות שדה שחלק הישראל משיבין במלאכה שרי, קבלנות שאין בו שבח לישראל כלל במה שממחר נכרי לעשות קבלנותו לא כ"ש דנימא קבלנא קבלנותיה קעביד. ור"י חלק עליו, דלא דמי להך דשכירות שדה דשמעתין, דלעולם הוא רגילות לקבל שדה באריסות למחצה לשליש ולרביע, אבל בבנין בית רגילות לשכור מידי יום יום והרואה אינו אומר קבלנותיה עביד אלא שכירי יום נינהו. והר"מ סובר שקבלנות בדבר מפורסם אסורה מדרבנן בתוך התחום.

ואפילו לדעת המתירים אין זה רק בשדה משום דאין נ"מ לישראל במה שיעשה בשבת כיון שעליו לעשות כל מלאכת שדהו ואם לא יעשה בשבת יעשה בחול, ואין לו לישראל תועלת מזה, אבל במרחץ וריחים ותנור הכל מודים שאסור בקבלנות, דבזה הלא כל הטובה להישראל במה שיעשה בשבת דאין המלאכה כמו בשדה אלא כל זמן שיבואו בני אדם לרחוץ ולטחון ולאפות עליו להתעסק בזה ושכרו של הגוי שוה בין יהיה הרבה בין מעט, א"כ מה שעושה בשבת הוה עיקר הטובה רק לישראל, וכן הסכימו גדולי האחרונים [מג"א וט"ז סק"ב] ולהלכה גם בשדה הסכימו לאיסור.

דף כ"ב ע"א

ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך בשבת ואני בחול, ואם התנו מתחלה מותר, ואם באו לחשבון אסור וכו'.

לעיל דברנו בגוי ששוכר מרחץ מישראל או עושה מלאכה בקבלנות אם מותר או אסור והאופנים שיהיה מותר בהם, וזהו דווקא כשהעסק הוא של הישראל לבדו, אבל ישראל וגוי שיש להם עסק שותפות אסור בכה"ג, ואף שבסברא הוא הפוך, דוכי מפני שיש להגוי חלק בגוף העסק גרע טפי, אלא דכשהעסק הוא של הישראל לבדו ושוכרו בקיבולת אינו כשלוחו, אלא אדעתא דנפשיה קעביד, והישראל משתכר עי"ז ממילא, אבל שני שותפים שיש להם עסק הרי מוטל על שניהם לעשות ואם הגוי יעשה לבדו בשבת בוודאי ירצה שבימי החול יעסוק הישראל לבדו יום אחד כנגד השבת שעשה הוא, וזהו ממש כאומר לו עשה אתה בשבילי בשבת ואני אעשה בשבילך ביום א' והוי שלוחו ממש.

ולכן אמרו בסוגיין ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לגוי טול חלקך בשבת ואני בחול לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו [רש"י ד"ה לא יאמר], ואם התנו קודם קבלת העסק שעסק של יום השבת יהיה שלך ושל יום א' יהיה שלי מותר, מפני שלא קיבל הישראל כלל העסק של שבת ואין הגוי שלוחו [שם], ואם באו לחשבון אסור, ופירש רש"י דכשלא התנו מתחלה אלא קבלו סתם ועשו סתם ועשה הגוי בשבת והישראל בחול ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול אסור דשכר שבת הוא נוטל. עכ"ל, דהיינו דאח"כ אינו מועיל מה שירצה שיהיה ימי השבת שייך להגוי לבדו ולו יהיה שייך אחד מימי החול לבדו, דכיון דכבר נשתתפו סתם בע"כ הם שותפים בכל הימים ונעשה שלוחו לשבת:

והר"ן בשם הראב"ד פירש דהך ואם באו לחשבון קאי אהתנו מתחלה, והכי פירושו, דאפילו אם התנו מתחלה, מ"מ אם כשבאו לחשבון חלקו הריח הכולל בשוה אסור, דכיון שלא נטל הגוי ריוח השבתות כמה שהיה בין רב בין מעט וכנגדו לא נטל הישראל ריוח של יום חול כמה שהיה אשתכח דהערמה בעלמא הוא דהוי בתנאי שלהם.

וזה"ל הרמב"ם [פ"ו מהלכות שבת הי"ז], המשתתף עם הגוי במלאכה או בסחורה או בחנות, אם התנו בתחלה שיהא שכר השבת לגוי לבדו אם מעט ואם הרבה ושכר יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר, ואם לא התנו בתחלה, כשיבאו לחלוק נוטל הגוי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת אא"כ התנה בתחלה. וכן אם קבלו שדה בשותפות

דין אחד הוא. ואם לא התנו ובאו לחלוק השכר ולא היה שכר שבת ידוע, יראה לי שהגוי נוטל לבדו שביעית השכר והשאר חולקין. וכ"כ בשו"ע [סימן רמ"ה סעי' א'].

ובהמשך הגמרא איבעיא להו סתמא מאי, ולא נפשטה הבעיא, ופירש רש"י, סתמא, שקבלו סתם ועשו סתם גוי בשבת וישראל בחד בשבת ולא אמר ישראל מעולם טול אתה בשבת ואני בחול מהו לחלוק סתם בשוה ולא יזכיר ישראל את השבת. עכ"ל. דשמא אין האיסור אלא כשאומר לו טול אתה בשבת ואני בחול, דזהו כאומר לו מפורש היה שלוחי בשבת ואני אהיה שלוחך בחול, אבל בסתם הכל יודעים שאסור לישראל לישא וליתן בשבת אף ע"י שליח, וממילא דהגוי עושה לעצמו בשבת והישראל עושה לעצמו בחול, ואף על גב דאין מחשבין שזה יטול ריוח השבתות וזה ריוח של יום החול אין דרך השותפין לדקדק בכך ומוותרים זה לזה:

והרא"ש פסק הבעיא לקולא, וכתב הטעם דכיון דספיקא דרבנן הוא הולכין להקל, ע"ש. והרמ"א [שם סעיף א'] כתב דיש מתירין השכר בדיעבד אפילו לא התנו וחלקו סתם, ונ"ל דבהפסד גדול יש לסמוך עליהו. עכ"ל. אבל שלא בהפסד גדול אסור, כי הרי"ף השמיט בעיניו, וגם מדברי הרמב"ם נראה להדיא לאיסור, שהרי הרמב"ם מיירי בסתם. והר"ן כתב גם כן דדברי הרמב"ם מכריעין דסתמא אסור, עי"ש בראיתו, וכן דעתו גם כן.

פרק שני

אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים, מפני שחשודין על הרביעה וכו'.

ומבואר בגמרא דהוא בכל אופן, אף נקבות אצל נקיבות וזכרים אצל זכרים, וגם על עופות הם חשודים, ומכל מקום הואיל ונתן טעם לאיסור שהוא משום שחשודים על הרביעה, פסקינן להלכה דבמקום שאינם חשודים על זה מותר, ולהלכה [שולחן ערוך יורה דעה סימן קנ"ג ס"א], אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים, ואין מוסרין בהמה לרועה שלהם, מפני שהם חשודים על הרביעה. ובמקומות שאינם חשודים בה, ואדרבה מכים ועונשים עליה, מותר. (ואין מוסרים להם תינוק ללמדו ספר או ללמדו אומנות, דמשכי ליה למינות). וכן ברמב"ם [הלכות איסורי ביאה פרק כ"ב הלכה ו'], ואין מוסרין בהמה חיה ועוף לרועה גוי אפילו זכרים לכותים ונקבות לגויה מפני שכולן חשודין על הרבעת בהמה וכבר ביארנו שהן אסורין בזכור ובהמה ונאמר ולפני עור לא תתן מכשול.

דף כ"ד ע"א

לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה בעדרו.

זה שייך על הכלל על כל נס שעושה הקדוש ברוך הוא
כי זה המזמור כולל הכל.

ומי שאמר כי אמרו ה' מלך ירגזו עמים, פירוש, מפני
כי היה מכה באומות ודבר זה גרם שהשיבו הארון,
ולפיכך על זה באה השירה, וז"ש ה' מלך ירגזו עמים
אמרו. ומי שאמר ה' מלך גאות לבש אמרו, מפני שהיה
מתגאה השם יתברך על דגון אלהיהם והיה נופל לפניו
על המפתן וכפות ידיו כרותות, ועל זה באה השירה,
ולפיכך השירה היה ה' מלך גאות לבש. ומי שאמר כי
אמרו רוני רוני השטה, על שם הוד ושבח הארון שנשבה,
ובשבילו עשה הקדוש ברוך הוא הפלא, לכך אמר רוני
רוני השטה אמרו. ורב אשי מתני אהא, כלומר משה היה
אומר קומה ה', אבל ישראל נתנו השבח אל התורה,
שבשביל התורה השם יתברך עמהם. ולכך כמו שמשה
אמר קומה ה', אמרו ישראל רוני רוני השטה התנופפי
ברוב הדרך וכו', כלומר שתרום התורה ותהיה עמהם
להציל אותם משונאיהם ולעשות נקמה בשונאיהם וכו'.

ובירושלמי [פאה ג' ע"א], מה פרע ליה הקב"ה שכר א"ר
יוסי בי רבי בון בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלו
לו כל ישראל משקלה זהב ונטלוה א"ר שבתאי כתיב
ומשפט ורב צדקה לא יענה אין הקב"ה משהא מתן שכר
של עושה מצוות בגוי. ולגירסת הבבלי לא היה זה מעשה
ניסים, אלא שהתעברה אח"כ פרתו בפרה אדומה,
ומבואר לקמן כי היה זה סוג פרות שמוחזקות ללדת
פרות אדומות. אבל להירושלמי צריך לומר שהיה מעשה
ניסים, כי הפרה היתה מעוברת מעיקרא, או שנאמר
שהמגיד מראשית אחרית הואיל וצפה מעשיו של דמא,
סובב שתתעבר פרתו מעיקרא בפרה אדומה.

דף כ"ד ע"ב

ור"ש בן לקיש אמר מזמורא יתמא מזמור שירו לה' שיר
חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו וכו'.

ביאר רבינו המהר"ל דלמאן דאמר מזמור יתמא, ר"ל
מזמור שהוא כולל שלא נזכר שם האומר, ולפיכך מזמור